



Fylkesmannen i Oppland



Foto: Marie Skavnes

# Beitebruksprosjektet i Oppland

## Rapport 2012

# Innhold

<b>INNHold</b> .....	<b>2</b>
<b>1. SAMMENDRAG</b> .....	<b>3</b>
<b>2. ELEKTRONISK OVERVÅKNING</b> .....	<b>5</b>
2.1    RADIOBJELLER.....	5
2.1.1 <i>Sammenfatning av innleverte rapporter for beitesesongen 2012</i> .....	5
2.2    MERKEAVLESERE.....	8
2.2.1 <i>Sammenfatning av erfaringene fra bruken av merkeavlesere 2012</i> .....	8
<b>3. PLANVERK FOR BEITELAG</b> .....	<b>9</b>
<b>4. ORGANISERING AV BEITELAG</b> .....	<b>10</b>
<b>5. GJERDING</b> .....	<b>10</b>
<b>6. BEITERESSURSKARTLEGGING</b> .....	<b>11</b>
<b>7. INFORMASJONSARBEID</b> .....	<b>11</b>
<b>8. DRIFT AV BEITEBRUKSPROSJEKTET</b> .....	<b>12</b>
<b>9. BUDSJETT OG REGNSKAP 2012</b> .....	<b>13</b>
<b>VEDLEGG</b> .....	<b>14</b>

# 1. Sammendrag

Beitebruksprosjektet i Oppland har i 2012 hatt en fempunkt agenda.

## 1) Elektronisk overvåkning

Prosjektet har også dette året fulgt opp bruken av merkeavlesere og radiobjeller på utmarksbeite. Ved utgangen av 2012 er det 28 merkeavlesere i drift, fordelt på fire beitelag. Disse registrerer individnummeret på dyrene, som er innom saltsteinen i avleseren, gjennom elektroniske øremerker. På denne måten får man loggført avlesningstidspunkt for både søyer og lam, noe som gir en oversikt over flokkene i området. Erfaringene fra dette verktøyet viser at man får en mer effektiv sanking og kan bruke mer tid på andre driftsfaktorer i beitebruken, som administrasjon og vedlikehold. Det er lettere å oppdage dyr som er syke eller døde, og loggen gir et bedre grunnlag for å dokumentere tap av sau. Verktøyet har forbedringspotensiale når det gjelder teknologi og support, men beitebrukerne er totalt sett fornøyde og har fått større motivasjon gjennom bruken av dette.

Utprøvingen av radiobjeller har skjedd gjennom Radiobjelleprosjektet; et samarbeid mellom Beitebruksprosjektet og OSG<sup>1</sup>. Antall radiobjeller i prosjektet under årets beitesesong var 2000, fordelt på 131 besetninger i 56 beitelag og 22 kommuner. Radiobjellene mottar GPS<sup>2</sup>-posisjon fra satellitter og sender den inn via mobilnettet til brukerens pc, som slik kan følge sporloggen til dyret på kartet. I tillegg til geografisk plassering av dyret får brukeren alarm dersom det beveger seg for lite. Erfaringen viser at både tilsyn og sanking blir mer målrettet og effektivt, og flere dyr har blitt reddet gjennom alarmfunksjonen. Kadaver kan bli funnet mens de fortsatt er ferske, noe som gir bedre dokumentasjon av tap. Kartlegging av beitemønster kan gi verdifull informasjon om beiteområdet og kan gi grunnlag for utrangering av søyer. Utfordringer i bruken av dette verktøyet er varierende batterikapasitet, falske alarmer og store områder med dårlig mobildekning.

OSG stiftet i 2012 Oppland Radiobjøllelag som overtar eierskapet til både merkeavleserne og radiobjellene fra 1. januar 2013 og skal drifte og utvikle dette videre.

## 2) Planverk for beitelag

Tre ulike planer har vært tema; tiltaksplan, beredskapsplan og beitebruksplan.

En tiltaksplan er et planverktøy for beitelag med opplysninger om antall dyr, planlagte tiltak i beiteområdet og kartvedlegg. Prosjektet har laget en mal for tiltaksplan som ble sendt til alle beitelagene med oppfordring til å ha denne i aktiv bruk (se vedlegg 1).

En beredskapsplan er en plan over rutiner og varsling ved akutte og uforutsette hendelser i løpet av beitesesongen, og planen bør utarbeides i samarbeid mellom beitelag og kommune. En beitebruksplan utarbeides av kommunen, vedtas av politikerne og skal være et verktøy for framtidig, rasjonell beitebruk.

Erfaringene fra dette arbeidet er at planer er med på å synliggjøre verdien av beitenæringa, men utfordringene ligger i å få til aktiv bruk av planene, både i beitelag og i den kommunale driften.

## 3) Organisering av beitelag

Samvirkeloven<sup>3</sup> var tema for debatt i 2012, ettersom den medfører at selskap med begrenset ansvar, BA, oppløses 1. januar 2013. De aller fleste beitelag i Oppland er registrert som BA og prosjektet har deltatt i mange møter (se tabell s. 11) med tema om alternative foretaksmodeller innen beitenæringa.

Prosjektet har også formidlet kunnskap om løsninger for organisering av beitelag, som er opprettet i ulike deler av Oppland. Disse består av tre eksempler: Beitesamlag i paraply-modell (Lesja), beitelag med separate tiltaksdeler (Øyer) og beitelag under avløserlag (Lom og Vågå). En informasjonsfolder om emnet ble laget av prosjektet og sendt til alle kommuner og beitelag i Oppland (se vedlegg 2).

---

<sup>1</sup> OSG: Oppland Sau og Geit

<sup>2</sup> GPS: Global Positioning System

<sup>3</sup> Samvirkeloven: LOV 2007-06-29-81

#### **4) Gjerding – veiledning i gjerdeprosesser**

Det er en tendens at gjerder mot utmark mange steder er av dårlig kvalitet eller er manglende. Noe av årsaken til dette er at det blir færre beitebrukere og landbrukseiendommer som ikke lenger har dyr vedlikeholder ikke sine gjerdestrekninger. Konflikter oppstår oftest gjennom at beitedyr kommer inn på innmark, skogsfelt eller boligområder der de ikke er ønsket. Det har vært stor nytte i at en utenforstående kommer inn i slike konflikter der situasjonen har gått i stå.

Prosjektet har i 2012 bistått i en prosess der det etter flere møter ble enighet om en gjerdetrasè på ca. 17 km. I det aktuelle området vil dette ha stor betydning for fortsatt beitebruk og forbedre miljøet blant de ulike næringene. Hovedoppgavene til prosjektet har i disse sakene vært å avholde informasjonsmøter, veiledning i valg av trasè og gjerdetype, samt kostnadsberegning.

#### **5) Beiteressurskartlegging**

Dette punktet har ikke vært en del av prosjektaktiviteten før i 2012. Et areal på vel 2000 km<sup>2</sup> som ligger ca. 900-1400 moh. mellom Valdres og Gudbrandsdalen ble valgt ut til kartleggingen. Norsk Institutt for Skog og Landskap utførte arbeidet sommeren 2012, basert på satellittdata og et etablert nett av prøveflater med vegetasjonsregistreringer.

Rapporten blir ferdig våren 2013 og innholdet vil være statistikk og omtale av vegetasjonstypfordeling, beitegrunnlaget i området og vurdering av gjengroing. Kartleggingen kan bli et nyttig hjelpemiddel for å vurdere hvilke områder som har størst potensial for beitebruk på sikt og styrke grunnlaget for å utvikle en bruk av utmarksbeite tilpasset framtidens landbruk.

10.01.2012

Marie Skavnes  
Prosjektleder

## 2. Elektronisk overvåkning

### 2.1 Radiobjeller

Utprøvingen av radiobjeller kalles Radiobjelleprosjektet og er et samarbeid mellom Beitebruksprosjektet og Oppland Sau og Geit..

Beitebruksprosjektet har vært aktivt med i vurdering av søknader til radiobjeller, i utdeling og opplæring. Inntrykket er at nytten av dette verktøyet er stor, både i forhold til tilsyn, sanking og ikke minst for motivasjonen. Hovedutfordringen er dårlig mobildekning enkelte steder, spesielt i fjellområder med daler i terrenget. Under beitesesongen i år har det også vært et stort antall radiobjeller med feil.

I 2012 har Oppland Radiobjøllelag blitt dannet under OSG, og tar fra 1. januar 2013 over eierskap og drift av bjellene.

Under beitesesongen 2012 har 131 produsenter brukt radiobjeller fra produsenten Telespor, med et gjennomsnittlig antall på 15 bjeller per besetning. Brukerne er fordelt på 56 beitelag og 22 kommuner. Radiobjellene leies ut til brukerne gjennom Oppland Radiobjøllelag for 200 kr per bjelle.

Region	Antall radiobjeller	Prosent av totalt antall
Nord-Gudbrandsdal	400	20 %
Midt-Gudbrandsdal	472	24 %
Sør-Gudbrandsdal	587	29 %
Gjøvik/Toten	150	8 %
Land/Hadeland	240	12 %
Valdres	137	7 %

Beitebruksprosjektet har sendt ut et registreringskjema til alle brukerne for utfylling i etterkant av beitesesongen, med informasjon om antall dyr sluppet og sanket, dato for alarmer og årsak/resultat av disse. I tillegg ble et eget rapportskjema sendt for informasjon om dekningsforhold, brukervennlighet for utstyret, tapsprosent og synspunkter på verdien av verktøyet.

#### 2.1.1 Sammenfatning av innleverte rapporter for beitesesongen 2012

##### Opplæring og bruksanvisning av utstyret

Utdeling av radiobjeller ble fordelt på tre regionmøter i mai 2012 (Søndre Land, Dokka og Otta) der det ble gitt informasjon om bruken av verktøyet. Brukerne ble bedt om å vurdere opplæringen til god, middels eller dårlig. 82 % av de som svarte mente opplæringen hadde vært god, 17 % svarte middels, mens 1 % svarte at de ikke hadde fått noen opplæring. Kommentarer utover dette var fra flere at de ønsket disse utdelingsmøtene før lammingen; i løpet av mars måned. Begrunnelsen var at man da hadde mer tid til å sette seg inn i bruken av disse og kunne teste bjellene før beiteslipp. Det var også flere som kommenterte at opplæringen var god, men at man glemte mye fort. Det var et ønske som å dele ut informasjonen i papirform ved møtet, slik at man kunne notere tilleggsopplysninger selv og stille spørsmål. En mulighet som ble nevnt var å avholde flere mindre møter, eller at brukere i området som hadde erfaring fra bruk av radiobjeller kunne avholde kurs for nye brukere. Bruksanvisningen fra Telespor ble beskrevet som tung og ikke av så god kvalitet som den opplæringen som ble gitt på regionmøtene.

##### Egen databruk

Brukerne ble spurt om hvor hyppig de var inne på e-post for å sjekke eventuelle alarmer. 91 % rapporterte om daglig kontroll av mail. Ukentlig sjekk ble gjort av 9 %, mens det var ingen som meldte en sjelden bruk av dette hjelpemidlet. Alle brukere som rapporterte om ukentlig kontroll kommenterte at de i starten av sesongen hadde sjekket e-post daglig, men på grunn av et stort antall feilalarmer ble engasjementet og tiltroen til verktøyet borte.

### Telespor sin hjemmeside

Brukervennligheten til hjemmesiden ble vurdert, der 60 % av brukerne svarte at denne hadde vært god. 37 % mente brukervennligheten var av middels kvalitet, mens 3 % svarte at den var dårlig. Det som preget kommentarene var at kartfunksjonen på hjemmesiden ikke var god nok. Flere rapporterte om at kartet ofte ikke kom opp når dyrenes posisjoner ble sjekket. Videre var kvaliteten på kartet dårlig og ved flere anledninger gikk det ikke å komme inn på siden. Posisjoner til dyrene var ofte plassert feil i kartet, med differanse på 100 – 500 m. Muligheten til å få zoomet inn på et område i kartet bør, i følge flere, bli bedre. Svarene gir et bilde på at hjemmesiden bør bli mer brukervennlig og funksjonell.

### Mobildekning

Brukerne ble spurt om å vurdere dekningsforholdene under beitesesongen, og svarene viser at dekningsgraden varierer mye innen både region, kommune og beiteområde. I tabellen nedenunder er hovedtrekkene illustrert.

Region	Mobildekning
Nord-Gudbrandsdal	God/middels.
Midt-Gudbrandsdal	God/middels.
Sør-Gudbrandsdal	Middels/dårlig.
Gjøvik/Toten	Middels.
Land/Hadeland	God/middels.
Valdres	Middels.

Det som gjenspeiles i rapportene fra de ulike beiteområdene er at dekningen er god på fjellet og dårlig i skog og dalsøkk. Dette var blant annet tydelig for brukerne å se på finværsdager, da dekningen ble god ettersom sauene flyttet seg oppover i terrenget og ut på åpen mark for å beite. Dårlig mobildekning har gjort bruken av radiobjeller mindre nyttig, ettersom dyrenes posisjoner ikke blir sendt ut til bruker. Når dyrene deretter befinner seg i et område med dekning blir så mange posisjoner sendt ut at batterikapasiteten svekkes. Flere brukere i områder med dårlig mobildekning har kommentert at de vil slutte med radiobjeller dersom ikke dette bedres eller alternativt prøve e-bjeller dersom mulig.

### Tap av dyr på beite

For hver av besetningene ble det rapportert inn tapsprosent for sesongen og tapsårsak der denne var bekreftet.

Region	Tapsprosent: lavest - høyest	Tapsårsak der denne er kjent
Nord-Gudbrandsdal	1,4 % – 16,6 %	Jerv, ulv, ørn, trafikk, sykdom
Midt-Gudbrandsdal	0,4 % - 13,0 %	Jerv, ørn, gaupe, bjørn,
Sør-Gudbrandsdal	0,0 % - 9,5 %	Ørn, trafikk, rev, gaupe
Gjøvik/Toten	0,5 % - 3,6 %	Gaupe, sykdom
Land/Hadeland	0,0 % - 13,5 %	Gaupe, ørn
Valdres	0,0 % - 14,0 %	Ørn, gaupe, jerv, bjørn, sykdom

Flere brukere mener at dyr har blitt reddet gjennom bruk av radiobjelle. Eksempler på dette er søyer som har satt seg fast i gjerder og blitt frigjort etter at bruker har mottatt alarm. I et beiteområde ble kadavre av søye og lam funnet så ferske at fredet rovvilt kunne fastsettes som dødsårsak ettersom søya hadde radiobjelle. Flere rapporterer om å ha funnet dyr tidlig i sykdomsforløpet gjennom dette verktøyet og slik reddet disse dyrene som ved vanlige tilsynrutiner kunne gått tapt. Både tidlig nedsanking av dyr og flytting av dyr til mindre rovdrytsatt område under beitesesongen er blitt meldt som direkte tapsreducerende tiltak ved hjelp av den elektroniske overvåkingen. Disse tiltakene har blitt satt i verk etter melding om observert rovvilt i området, men også gjennom radiobjellene; det vil si at man har registrert uro i flokken. Ettersom man kan overvåke flokken flere ganger daglig er det mulig å iverksette tiltak tidligere. Radiobjeller har også vist seg som et nyttig verktøy for å forhindre at dyr blir skadet eller drept i trafikken, gjennom å påvise såkalte «veisau».

### Feil ved utstyret

Hovedinntrykket fra tilbakemeldingene er at utstyret har fungert mye dårligere i år enn i fjor. Det er meldt om 243 radiobjeller med feil, hvilket tilsier en andel av det totale antall bjeller på 12 %. En andel på 53 % av brukerne har meldt om ingen feil ved sine radiobjeller. Blant de øvrige brukerne varierer prosentandelen for

radiobjeller med feil i et spekter fra 3 % til 93 %. Det som forekommer hyppigst i rapportene er at de rammede brukerne har en feilandel på sine radiobjeller som ligger mellom 10 % og 20 %.

Det som har preget denne beitesesongen med hensyn på feil er et stort antall falske alarmer. Flere brukere mistenker at årsaken til dette er dårlig mobildekning og vanskelige forhold for GPS. I mange tilfeller har bjellene fungert bra i starten på sesongen, men har sluttet å virke i juli/august. Det har i disse situasjonene vært meldt alarm om dårlig batterikapasitet. Hos andre igjen har bjellene fungert fint helt fram til sankinga, noe som kan ha sammenheng med svekket batterispenning gjennom hyppigere rapporteringsintervall. En andel brukere rapporterer om bjeller som slutter å virke etter bare et fåtall dager på beite. En bruker har registrert opptil 67 feilmeldinger i døgnet (innehar 80 bjeller) på grunn av dårlig batterikapasitet og dekning. Nesten samtlige av disse bjellene var ifølge bruker ute av funksjon da sankinga startet.

Noen brukere har etter sanking opplevd at bjella har begynt å virke igjen etter reset med samme batteri. Noen brukere har fått alarm fra bjellene om dårlig dekningsforhold selv om dyrene befinner seg i områder med god mobildekning. Radiobjellene har ifølge flere virket svært ustabile ettersom de sender alarm på lav batterispenning, for så å være normale i lang periode etterpå før en ny batterialarm meldes. En bruker fikk en ny bjelle tilsendt i erstatning for en som ikke fungerte, og hadde en annen type batterier enn den forrige. Denne bjella virket optimalt hele sesongen og rapporterte også fra områder som anses for å være utenfor dekning.

En bruker forteller om en bjelle som ga alarm utover sommeren på at søya ikke hadde rørt seg 3 timer. Innstillingen ble da av bruker endret til 4 timer, men den ga fortsatt alarm. De siste ukene av beitesesongen skjedde dette fast annenhver dag, noe som skapte en «ulv-ulv-situasjon» der alarmer etter hvert blir nedprioritert uten tilsyn i felt.

Militære helikoptre som fløy over beiteområdet meldes som trolig årsak til at tre av fire radiobjeller hos en bruker sluttet å virke. En bjelle sluttet å virke etter et bjørneangrep. I et annet tilfelle gikk 20 av 80 bjeller tomme for strøm på grunn av tett rapportering i forbindelse med ulveangrep. Noen brukere skriver at sesongen ble ødelagt etter oppgradering fra 1060 til 1064.

Regnvær har ført til falsk alarm om at dyr ikke rørte på seg. Tilsvarende falsk alarm ble registrert på søyer som gikk på svært godt beite og slik stod lenge stille. Utover høsten registrerte flere brukere falsk alarm på søyer som lå lenge og hvilte.

#### **Andre erfaringer fra bruk av radiobjeller**

Den effekten de fleste rapporterer om er effektivisering av tilsyn og sanking. Dette blant annet gjennom å begrense tilsynet til områder med dårlig eller manglende dekning. Gjennom alarmer kan man, som tidligere nevnt, finne døde og syke dyr. Men også kunnskap om beitemønster gjennom sporloggen kan gi en stor nytteverdi. For eksempel nevner en bruker at kunnskapen om eksakt vandringsmønster for nye individer i beiteområdet gir ytterligere grunnlag for utvalg ved påsett og utrangering. Flere av problemsøyene som var med i år vil ikke få flere sjanser når en ser at dyrene går i uønsket område hele sommeren eller viser problemadferd. Andre blir sanket på mindre ønskede steder, men har likevel gått i riktig område nesten hele sesongen og får en ny sjanse.

Flere skriver at det er interessant å se variasjon i beitemønster innen besetningen og valg av hvileplasser. Et beitelag har hatt tilgang til alle besetningers radiobjeller, noe som har ført til ny kunnskap om trekkruter og bevegelse, og slik bedrer muligheten for oppfølging og beiteutnyttelse.

Flere benytter radiobjelle på søyer som de mistenker for å gå i ytterkant av eller utenfor det vanlige beiteområdet og slik fått bekreftet mistanken.

Det er en god del, som sagt 53 %, av brukerne som ikke har opplevd feil på sine radiobjeller denne beitesesongen og de positive erfaringene er mange. Blant annet nevner en bruker at en søye som rømte fra sankefella og inn i vanskelig terreng ble funnet raskt takket være radiobjella. Flere berømmer Telespor for god veiledning og tålmodighet med nye brukere via telefon. At man kan motta gratis e-post på Iphone nevnes også som en god service og mange nye brukere skriver at radiobjellene var et overraskende godt hjelpemiddel, til tross for varierende dekning. En bruker hadde 5 bjeller på sin besetning à 70 dyr og følte han hadde full kontroll på flokken med dette verktøyet.

### Utfordringer i beiteområdet

Brukerne fikk spørsmål om hvilke utfordringer de har i sitt beiteområde og her nevnes de punktvis:

- Mye skog som ga dårlig dekning/falske alarmer
- Meget store og uoversiktlige beiteområder
- Manglende gjerdehold
- Bratt terreng
- Tett vegetasjon
- Utilgjengelige fjellområder
- Rovdyrutsatt beiteområde
- Biltrafikk med høy hastighet
- Mye turstier med stor gjennomgang av mennesker
- Løse hunder

### Oppsummering

Over halvparten av brukerne dette året hadde bjeller med feil eller nedsatt kapasitet. Dette ga seg utslag i meldinger om dårlig mobildekning, falske rørelsesalarmer og variasjon i batterispenning. Hos brukere i beiteområder med dårlig eller ingen mobildekning har verktøyet skapt frustrasjon, men tilbakemeldingene er udelt positive når radiobjellene fungerer. Å få kunnskap om beitemønsteret i besetningen er det momentet som flest trekker frem, men også mye tid og ressurser spart gjennom mer effektivt tilsyn og sanking. Også i denne beitesesongen har syke og skadede dyr blitt funnet gjennom varsling fra radiobjelle og rovdyrskader har blitt identifisert gjennom ferske kadavre. Dette verktøyet innen elektronisk overvåking gir stor motivasjon hos brukerne, på grunn av at det gir en økt delaktighet og oversikt i beitebruken.

## 2.2 Merkeavlesere

Beitebruksprosjektet har i 2012 hatt 28 merkeavlesere i drift i Oppland etter følgende fordeling:

Beitelag, kommune	Antall 2009	Antall 2010	Antall 2011	Antall 2012
Fåvang Gjeterlag, Ringebu	3	10	14	14
Bødal/Olstad Beitelag, Gausdal	3	4	0	0
Trevatn Beitelag, Søndre Land	0	2	4	4
Lunner/Jevnaker Beitelag	3	10	6	8
Ytterroa Beitelag	0	0	2	2
<b>Totalt antall avlesere i Oppland</b>	<b>9</b>	<b>26</b>	<b>26</b>	<b>28</b>

For 2012 ble det innført en egenandel for beitelagene, med 500,- per avleser. I de tidligere årene av prosjektperioden har beitelagene levert en skriftlig rapport der erfaringene fra dette verktøyet under beitesesongen har vært beskrevet. Den 31. oktober 2012 ble det i stedet avholdt et felles møte med prosjektleder og representanter fra hvert av de fire beitelagene med tema erfaringsutveksling fra bruken av merkeavlesere.

### 2.2.1 Sammenfatning av erfaringene fra bruken av merkeavlesere 2012

#### Beitebruk

Alle beitelagene har fått et mer effektivt tilsyn med hjelp av merkeavleserne og det er en stor verdi at alle dyr, både søyer og lam, kan registreres. Ettersom avlesningen skjer gjennom elektroniske øremerker slipper dyrene å ha noe ekstra utstyr, som for eksempel radiobjelle. Det er lettere å dokumentere tap av dyr gjennom loggføringen og syke dyr kan finnes forttere dersom man ser at de aktuelle dyrene mangler på listen. Verktøyet kan også brukes til å flytte dyr, for eksempel ved rovdyrangrep, da grinda til sankefella kan låses automatisk.

#### Det tekniske utstyret

Noen beitelag har opplevd trøbbel med batterier denne sesongen og vært usikre på hvordan disse skal lades og lagres utenom beitesesongen. Flere etterlyser muligheten til å få på plass en alarmfunksjon på merkeavleseren,



der den enkelte beitebruker eller beitelaget får varsel om at dyr ikke har vært innom saltplassen innen visse tider. Dette varselet kunne vært en rød stjerne ved de aktuelle identitetsnumrene.

### **Opplæring og support**

Erfaringene fra beitelagene er at utstyret er enkelt å bruke og at det er for få beitebrukere som kan dette. Det er to-tre personer i hvert beitelag som har ansvaret for utstyret, noe som gjør driften sårbar. Dette kan gjøre at bruken av verktøyet blir mindre effektivt dersom ansvar og tilsyn ikke delegeres innad i beitelaget. Det er enighet om at det burde være unødvendig for Biocontrol å ta inn alle avleserne for kontroll en gang i året, dersom beitelagene kunne utføre denne selv. Flere ønsker å kunne ha et reservelager med de deler til avleseren som oftest feiler og som er enkle å skifte. Det etterlyses også en bedre håndbok, samt en huskeliste over hva som skal gjøres med utstyret før og etter beitesesongen. Noen har opplevd å ikke få svar på epost fra supportfunksjonen hos Biocontrol og det er et ønske om en nettside med spørsmål og svar om de vanligste feilsituasjonene hos merkeavleserne.

### **Kommunikasjon mellom beitelagene**

For å minske sårbarheten som oppstår med et fåtall medlemmer i beitelaget som har kunnskap om bruken av utstyret, bør lagene gjennomføre intern opplæring. Et forslag ble fremmet om at beitelagene kan utvikle et dialogforum der de kan lære av hverandres erfaringer, for eksempel ha en felles gruppe på sosiale medier.

### **Veien videre**

Fra 1. januar 2013 overtar Oppland Radiobjøllelag eierskapet til avleserne, der beitelag kan leie avleserne mot at de brukes aktivt og håndteres riktig. Kontrakt er skrevet mellom Oppland Radiobjøllelag, Fylkesmannen i Oppland og de fire beitelagene, der forutsetningene for å få bruke verktøyet videre er beskrevet. Dette er blant annet å betale en egenandel per avleser og levere evalueringsrapport etter hver sesong.

Utfordringene ligger i det tekniske utstyret og håndteringen i vintersesongen. Biocontrol, selskapet som produserer avleserne, har laget en link til Fåvang gjeterlag. Årsaken er at beitelaget med sine 14 avlesere har hatt dårlig effekt i et av beiteområdene grunnet dårlig dekning. Dette blir nå rettet opp, noe som vil gi en betydelig bedre utnyttelse av verktøyet og omfatte alle beitebrukerne i beiteområdet. Beitebruksprosjektet har betalt for linken, ettersom dette anses som avgjørende for at verktøyet får optimal utnyttelse. To av beitelagene som i dag disponerer merkeavlesere har uttrykt ønske om flere dersom mulig, nettopp for å øke nytten og effekten av verktøyet

## **3. Planverk for beitelag**

Beitebruksprosjektet har veiledet beitelag og kommuner i planprosesser som omhandler beitenæringen. Det er tre ulike planer som har hatt fokus. Den første er tiltaksplan, som er viktig internt i beitelag for å effektivisere tids- og ressursbruk. Den skal inneholde ulike opplysninger om beitelag, som slipp- og sankedato, liste over tiltak og kart over beiteområdet. Prosjektet har sendt ut informasjon om denne planen til alle beitelag med et ferdigløst planskjema som kan brukes (se vedlegg 1). Dette skjemaet var også lagt ut på hjemmesiden til Fylkesmannen i Oppland for nedlastning.

Videre er beredskapsplan et viktig verktøy for beitelag og kommune og bør lages i samarbeid mellom disse. Dette er en plan over rutiner og varsling ved akutte og uforutsette hendelser i løpet av beitesesongen. På et mer overordnet nivå har vi beitebruksplan, som utarbeides av kommunen. Denne planen skal være et verktøy for politikerne til å fatte vedtak med langsiktighet og forutsigbarhet når det gjelder beiteområder og kulturlandskap.

## 4. Organisering av beitelag

I forbindelse med at samvirkeoven trer i kraft 1. januar 2013, der BA oppløses og må omorganiseres til samvirkeforetak (SA) eller forening, har en strukturdebatt reist seg i beitenæringen. I Oppland har vi 125 beitelag med et spenn i antall medlemmer fra to til 130. Utfordringer i tid- og ressursbruk øker innen beitebruken, blant annet på grunn av færre brukere og større besetninger. Kravet til dokumentasjon og tilsyn øker, både når det gjelder dokumentasjon av tap, tilskuddssøknader og planverk. Samtidig har flere jobb ved siden av gårdsproduksjonen og økonomien kan være krevende.

I denne anledningen har prosjektet utarbeidet en informasjonsfolder som er sendt ut til alle beitelag og kommuner (se vedlegg 2). Her beskrives ulike modeller for organisering av beitelag, både paraplymodeller og beitelag som kunder i avløserlag. Prosjektleder har hatt mange foredrag og møter med beitelag og kommuner innen dette tema, og det er en stor interesse for å se på muligheter for en større struktur, der arbeid og utgifter kan fordeles på flere.

Beitebruksprosjektet har også jobbet med å formidle fordelene ved organisert beitebruk ut til beitenæringen. 95 % av all sau som går på utmarksbeite i Oppland er organiserte i beitelag. For storfe er andelen på 40 %, noe som viser en økning fra 23 % i 2004. Av de 125 beitelagene i fylket er 43 rene sauelag, 67 lag har flere dyreslag, mens 15 lag har bare storfe. Dette vil si at det ligger et stort potensiale i å få organisert flere storfe som beiter i utmark, noe som kan gi et bedre samarbeid i slipp og sanking, og en mer helhetlig beitebruk.

## 5. Gjerding

Beitebruksprosjektet har også dette året arbeidet med gjerdeprosesser for beitenæringen. Det er en tendens at gjerder mot utmark mange steder er av dårlig kvalitet eller er manglende. Noe av årsaken til dette er at det blir færre beitebrukere og landbrukseiendommer som har sluttet med dyr ikke lenger vedlikeholder sine gjerdestrekninger.

Konflikter oppstår oftest gjennom at beitedyr kommer inn på innmark, skogsfelt eller boligområder der de ikke er ønsket. Det har vært stor nytte i at en utenforstående kommer inn i slike konflikter der situasjonen har gått i stå. Erfaringer viser at prosessen for å få enighet blant grunneiere og beitebrukere bør baseres på dialog og tålmodighet fremfor å trekke inn juridiske bistand.

Prosjektet har bistått i en gjerdeprosess på Bistrand med ca. 70 grunneiere og beitebrukere. Ønsket var et sperregjerde som kunne hindre beitedyr, i hovedsak sau og kjøttfe, i å komme inn på dyrket mark og bebyggelse. Utfordringen i dette prosjektet var for det første å finne en trasè for sperregjerdet som det kunne bli enighet om. Noen av grunneierne hadde beitedyr, andre drev med skogsdrift og flere hadde ingen drift på eiendommen. I tillegg var det beitebrukere i utmarksområdet som ikke eide grunn i trasè- alternativene. Over en periode på fem måneder ble det avholdt fire møter med grunneiere der flere muligheter for trasè ble diskutert. I tillegg ble ulike tema i forbindelse med gjerding tatt opp på disse møtene gjennom foredrag fra andre fagpersoner. Eksempler på tema som ble tatt opp er gjerdetyper og dyrevelferd, beiting i skogsområder og erfaringer fra gjerdeprosesser i beitelag.

Hovedoppgavene til prosjektet har i disse sakene vært å avholde informasjonsmøter, veiledning i valg av trasè og gjerdetype, samt kostnadsberegning. Det siste møtet i dette gjerdeprosjektet ble avholdt i desember og da ble det enighet om en trasè for sperregjerdet på 17 km. En arbeidsgruppe ble utpekt til å ta arbeidet videre i prosessen framover, som vil være å danne et gjerdelag, skrive avtaler med alle grunneiere og forberede tilskuddssøknad. I det aktuelle området vil dette ha stor betydning for fortsatt beitebruk og forbedre miljøet blant de ulike næringene.

## 6. Beiteressurskartlegging

Prosjektet har engasjert Skog og landskap til å kartlegge et beiteområde på 2000 km<sup>2</sup> som ligger ca. 900-1400 moh. mellom Valdres og Gudbrandsdalen. Dette området berører 13 beitelag og 8 kommuner. Målet er å få en oversikt over kapasitet og kvalitet på beiteressursene helt ned på beitelagsnivå, og se hvilken utvikling av gjengroing vi kan forvente fremover.

Kartleggingen ble gjort i sommer og rapporten vil ferdigstilles i løpet av våren 2013. Arbeidet har en estimert kostnad på 400 000,-. Prosjektleder fikk være med på en dag i kartleggingen, noe som ga godt innblikk i denne prosessen og nyttig kunnskap om hvordan de ulike beitevekster deles inn i klasser etter førkvalitet.

## 7. Informasjonsarbeid

Prosjektleder har i perioden fra februar til desember 2012 hatt 37 møter med beitelag og kommuner i Oppland. Pågangen om deltakelse i møter, både fra beitelag og kommuner, har vært stor og prosjektleder har ikke hatt kapasitet til å delta på alle.

### Oversikt over møter og tjenestereiser i 2012

Dato	Sted	Oppdrag
10.02.2012	Oppdal	Foredrag på erfaringskonferansen for Nasjonale beiteprosjektet
15.02.2012	Lillehammer	Møte i styringsgruppa
18.02.2012	Gjøvik	Foredrag på årsmøtet til Oppland Sau og Geit om prosjektet
02.03.2012	Lillehammer	Planleggingsmøte med Skog og Landskap vedr. beiteressurskartlegging
05.03.2012	Lillehammer	Møte med Mattilsynet om prosjektets agenda
15.03.2012	Lillehammer	Møte med Biocontrol og de fire beitelagene som har merkeavlesere
20.03.2012	Vang	Foredrag for beitelag og landbrukskontor om beitebruksplan og gjerding
21.03.2012	Lom	Informasjonsmøte med beitelag og landbrukskontor om organisering
22.03.2012	Øyer	Møte med Øyer næringsråd og NHO om beiting og reiseliv
27.03.2012	Gausdal	Møte med landbrukskontor og beitelag om organisering
10.04.2012	Øyer	Foredrag for Øyer beite- og gjeterlag om prosjektet
16.04.2012	Vestre slidre	Foredrag for landbrukskontor og beitelag om prosjektet
23.04.2012	Lillehammer	Internt møte med vurdering av søknader om tilskudd OBB
24.04.2012	Lillehammer	Internt møte med vurdering av søknader om tilskudd OBB
25.04.2012	Lillehammer	Presentasjon av prosjektet for alle landbrukskontor i Oppland
11.05.2012	Lillehammer	Møte med miljøavdelingen om rovviltsituasjonen i fylket
21.05.2012	Dokka	Utdeling av radiobjeller, opplæring og presentasjon av prosjektet
23.05.2012	Lillehammer	Utdeling av radiobjeller, opplæring og presentasjon av prosjektet
01.06.2012	Gjøvik	Oppstartmøte for gjerdeprosjekt Birstrand
18.06.2012	Fåberg	Intervju med lokalavis sammen med lokal radiobjellebruger
19.06.2012	Lillehammer	Møte i styringsgruppa
26.06.2012	Øyer	Møte med Øyer fjellstyre og Øyer Beite- og Gjeterlag om mobildekning i fjellet
13.08.2012	Øyer	Møte med Gudbrandsdal Energi, Øyer Beite- og Gjeterlag og Øyer kommune om mobildekning i fjellet
20.08.2012	Biri	Allmøte med foredrag om gjerding i forb. m. gjerdeprosjekt Birstrand
23.08.2012	Liomseter	Beiteressurskartlegging med Yngve Rekdal fra Skog og Landskap
29.08.2012	Biri	Foredrag for beitebrukere på Biri om organisering
06.09.2012	Tromsbua	Deltakelse i sanking og sortering av sau med Fåvang Gjeterlag

07.09.2012	Biri	Møte med grunneiere i forb. m. gjerdeprosjekt Biristrand
23.09.2012	Vestre Toten	Foredrag om prosjektet på kåringsjå
30.10.2012	Hamar	Foredrag om prosjektet på den Nasjonale Rovviltkonferansen
31.10.2012	Lillehammer	Møte med beitelagene som har merkeavlesere om erfaringene fra sesongen
06.11.2012	Søndre Land	Foredrag for landbrukskontor og beitelag fra Nordre og Søndre Land om organisering
12.11.2012	Snertingdal	Foredrag for landbrukskontor og beitelag i Gjøvik kommune om organisering
16.11.2012	Biri	Foredrag om prosjektet for sauebønder på fagtur fra Telemark
22.11.2012	Øyer	Møte med Øyer beite- og gjeterlag om erfaringene fra radiobjeller
10.12.2012	Lillehammer	Allmøte med foredrag om gjerding i forb. m. gjerdeprosjekt Biristrand
11.12.2012	Gran	Foredrag for landbrukskontor og beitelag på Hadeland om organisering

Beitebruksprosjektet har lagt ned mye tid på å få en oppdatert liste over alle 125 beitelagsledere i Oppland, med epost-adresse og mobilnummer. Dette har vært en prioritert oppgave for å få en så enkel dialog som mulig mellom beitenæring og prosjektleder. For informasjonsutveksling har dette vært vellykket og mange eposter med tema som tiltaksplaner, organisering og beiteutnyttelse har vært korrespondert.

Beitebruksprosjektet har utarbeidet en informasjonsfolder, «Modeller for organisering av beitelag», som er blitt sendt ut i papirform til kommuner og beitelag, i tillegg til at den har vært tilgjengelig på hjemmesiden til Fylkesmannen (se vedlegg 2).

Det ble laget en nyhet på hjemmesiden om bruken av radiobjeller som ga god respons i media. En journalist fra en lokalavis ble blant annet med prosjektleder ut til en beitebruker for å skrive en artikkel om radiobjeller (se vedlegg 3).

En kronikk om resultatene fra Beitebruksprosjektet er planlagt å sendes til ulike aviser i Oppland i løpet av våren 2013.

Rapporten fra Beitebruksprosjektet vil bli trykket opp og sendt til alle kommuner og beitelag i Oppland. Fylkesmannen i Oppland skal arrangere fire regionmøter i januar/februar 2013 der Beitebruksprosjektet vil ha en del av agendaen. På denne måten får alle deler av fylket mulighet til å høre om prosjektet og stille eventuelle spørsmål og kommentarer.

## 8. Drift av Beitebruksprosjektet

Styringsgruppa har bestått av Terje Holen (Oppland Bonde- og Småbrukarlag), Ola Råbøl (Oppland Bondelag), Gudbrand Johannessen (Landbrukskontoret for Hadeland), Pål Kjørstad (Oppland Sau og Geit), Stig Horsberg (FM Landbruk), Sidsel Røhnebæk (FM Landbruk) og Harald Klæbo (FM Miljø).

Marthe Lang-Ree sluttet i stillingen som prosjektleder 01.12.11 og Marie Skavnes ble tilsatt som ny leder av Beitebruksprosjektet 09.02.12.

Styringsgruppa har hatt møter 15. februar, 19. juni, 19. oktober og 17. desember. Prosjektleder har også hatt uformell kontakt med medlemmene i styringsgruppa via telefon og epost.

## 9. Budsjett og regnskap 2012

	Budsjett	Finansiering	Regnskap
Lønn og sosiale utgifter	357 624		364 107
FM Oppland	92 000		92 000
Reise prosjektleder	30 000		20 574
Andre driftsutgifter	22 347		18 956
Beiteressurskartlegging	400 000		400 000
Tildeling fra Nasjonalt beiteprosjekt/SLF (2012)		900 000	
FKT-midler		200 000	
Rest bevilgning Nasjonalt beiteprosjekt (2011)		77 752	
Drift Radiobjelleprosjektet	50 000		24 762
Innkjøp av 2 nye merkeavlesere 2012	50 000		62 500
Innkjøp av merkeavleser-link	50 000		62 500
Drift/support av 28 merkeavlesere (2.500,-/avleser)	70 000		87 500
Egenandel for beitelag (500,-/avleser)		14 000	
<b>SUM</b>	<b>1 191 752</b>	<b>1 191 752</b>	<b>1 132 899</b>

### Kommentarer til regnskapet

- Regnskapet for 2012 viser at Beitebruksprosjektet har 58 853,- i overskudd som planlegges brukt til følgende:
  - Avholde fire regionmøter i Oppland der prosjektet presenteres til kommuner og beitelag i januar/februar 2013.
  - Trykking av rapport som sendes ut til alle beitelag og kommuner i Oppland.
- Posten «andre driftsutgifter» innebærer følgende poster:
  - Timesgodtgjørelse og reisegodtgjørelse for leder i Oppland Sau og Geit i forb. m. møter i styringsgruppa.
  - Bevertning på møter i styringsgruppa.
  - Bevertning og leie av lokaler på møter med erfaringsutveksling angående bruk av merkeavlesere 31. oktober og radiobjeller 22. november.
  - Finansiering av allmøter 23. august og 10. desember for gjerdeprosjektet Birstrand; lokale og bevertning.
  - Porto for utsendelse av informasjonsfolderen «Modeller for organisering av beitelag» til alle kommuner og beitelag i Oppland.
- Drift radiobjelleprosjektet:
  - Dette er et prosjekt i samarbeid mellom Beitebruksprosjektet og Oppland Saug og Geit, der partene deler på utgiftene til leder. Dette gjelder timegodtgjørelse og kjøregodtgjørelse i arbeidet med søknader, utdeling og opplæring av brukere av radiobjeller.
- Inn kjøp av 2 nye merkeavlesere, innkjøp av link og drift/support av 28 avlesere:
  - Avvik i sum mellom budsjett og regnskap følger av at det ikke ble medregnet moms i budsjettpostene.

## **Vedlegg**

1. Skjema for tiltaksplan
2. Informasjonsfolder – modeller for organisering av beitelag
3. Artikkel om radiobjeller i Byavisa